

EMBERFELETTI VOLT, AMIT PRODUKÁLTAK

Beszélgetés Erdei Györggyel

Erdei György: 1991. júniusában kerültem ki Sevillába, akkor kapcsolódtam be a munkába.

Országépítő: Milyen cég részéről?

Erdei György: Hát eleinte a Tetőszféra részéről. Amikor még a Tetőszférával történő szakítás előtt feltűnt az a lehetőség, hogy a Tetőszféra kivitelezőként vesz részt a III. ütem megvalósításában, akkor a két cég közötti megállapodás alapján én áthelyezéssel átkerültem a Makona állományába, hogy eleve összeférhetetlenség ne álljon fenn. És attól kezdve a Makona színeiben dolgoztam Sevillában április 10-ig. Én ott voltam a megnyitón is, ez nagyon nagy élmény volt.

Szóval visszatérve az elejére, én június 7-én érkeztem Sevillába, az előtte való héten kezdődött meg a főtartók felállítása.

Országépítő: Mi volt a személyes feladatod?

Erdei György: Mint műszaki ellenőr dolgoztam a szerkezet építésén, elsősorban a Surján, mint alvállalkozó valamennyi munkájánál, tudod, hogy a Surján csinálta az építés kivitelezési, tehát a hagyományos értelemben vett építési munkáknak az orozlánrészét. Tehát én melléje voltam besorolva, mint műszaki ellenőr, és az a népszerűség, amire hivatkoztál (a várbeli emléklap átadása, ahol Erdei György kapta a legnagyobb tapsot – szerk.) az valószínűleg onnan származott, hogy kb. egy hónap után vettem észre, hogy a hagyományos műszaki ellenőri feladatok nem igazán töltik ki a munkaidőmet, a kapacitásomat. Nyilvánvaló volt egy olyan igény is, hogy a hagyományos szerkezet-építésen kívül, mivel rendkívül rövid idő állt rendelkezésre a tervdokumentáció elkészítéséhez, megoldásra váró részletekkel is foglalkozni kell. A Surján dolgozói elfogadták, hogy amit én mondok, hogy hogy kell csinálni, azt úgyanúgy vegyék, mint hogyha a saját főnöküktől származott volna. Ehhez nem kellett napló bejegyzés, nem kellett hozzá semmi, csak mondani kellett, hogy ezt így csináld, azt úgy csináld, azt amúgy csináld.

Ez kb. egy hónap alatt kialakult, és attól kezdve egy hagyományos építési szinten nem definiálható beosztásban dolgoztam ott, tehát részben műszaki ellenőrként, ami adminisztratív és egyéb feladatokat jelentett a Surjánnal szemben, a másik oldalról, meg abból a felfogásból, hogy a Makonának az az érdeke, hogy ez az épület határidőre jó minőségben elkészüljön, ott segitettem a Surján kivitelezési munkáját, ahol tudtam.

Ezt az is indokolta, hogy Lomnici Péter mellett az első időben volt kint egy őt helyettesítő művezető, idős, nyugdíjas ember, aki szívbetegség miatt aztán egy hónap után hazament. Péter teljesen egyedül maradt, beosztott munkairányító nélkül, tehát az összes anyagbeszerzési, szervezési, irányítási feladatra. Az teljesen egyértelmű volt egy idő után mindenki számára, hogy ez ott nem egyszemélyes feladat. Dolgozott akkor kint a Surjánnak kb. 70 embere, legalább 10 brigád, akiknek a munkáját

szervezni kellett, össze kellett fogni. Ezekbe a feladatokba szálltam be, ott és úgy, ahogy tudtam. Ebbe beletartozik, ha volt olyan dolog, hogy valamit ki kellett találni, ezt úgy értem, hogy hogy lehet a legcélszerűbben a legrövidebb idő alatt és ugyanakkor jó minőségben megcsinálni, akkor ez általában úgy zajlott, hogy Lomnici Péterrel meg a 3 Triskell-es srác közül azzal, aki ott volt, leültünk és akkor végigbeszéltük, hogy mi legyen a megoldás. Részben a munkásokkal való közvetlen viszonyból, részben ezekből a dolgokból alakult ki az, hogy mind a srácokat, mind engem elfogadtak az emberek.

A Surjánon kívül dolgoztak ott más alvállalkozók, például a Magház BT., tudod a gyökeres fának a beállítása, annak rögzítése, stabilizálása, szóval ezekben a dolgokban nagyon konkrétan vettem részt, mondhatnám, fizikai munkával, mert az esetek többsége olyan volt, hogy mire elmondom, addig én is meg tudtam csinálni. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a Surján a kiszabott feladatot a legrövidebb időn belül a legkevesebb emberrel akarta megoldani.

Ez természetes, tehát valahogyan úgy éreztük mindannyian, a srácok is meg én is, hogy az luxus, hogy ha ott vagyunk kint, akkor az egész kapacitásunk szellemileg vagy fizikailag ne legyen 100%-ig kihasználva. Erre minden hivatalos felkérés nélkül a srácok is meg én is magunktól jutottunk el, és gyakorlatilag ez vezetett oda, amit itt tapasztaltál.

A gyakorlatban egy nap úgy zajlott, hogy Lomnici Péter reggel eligazította az embereket, hogy ki mihez fog hozzá, és az emberek úgy dolgoztak, hogy amikor egy feladattal végeztek, akkor mentek Péterhez, vagy ha őt éppen nem találták meg, akkor jöttek hozzám, mi a következő, mit csináljanak. Ezt a teljes ott lévő állományra el lehet mondani, ez az a dolog, amiért mindenki dicséri az ottani munkásokat. Emberfeletti volt, amit produkáltak, főleg akkor, amikor a ház külső burkolása történt. Volt olyan időszak, főleg, amikor a palázást kellett nagyon intenzíven csinálni, hogy 60 ember dolgozott fenn a tetőn, részben azon, hogy építették át az állványokat ácsmunkával, részben az anyagot kellett felszállítani, részben fedni kellett.

Ezekre az emberekre biztonságtechnikai szempontból, minőségi és ütemezési szempontból oda kellett figyelni. De mondom, hogy az egész kivitelezést az jellemezte, hogy az emberek teljes intenzitással dolgoztak az első pillanattól a hazaindulásig.

Országépítő: Hogy nézett ki egy nap kicsit tovább részletezve?

Erdei György: Villanuevában laktunk, ez 18 km-re volt Sevilla központjától és 15 km-re volt magától az Expotól. A munkások autóbusszal jártak, a Makonának volt kint szolgálati kocsija, amivel mi jártunk. Én általában szolgálati kocsival mentem, a srácok hol ezzel, hogy azzal, nagyon sokat utaztunk mi is a munkásokkal együtt, egy idő után

kialakult, hogy nem nagyon tudtuk elképzelni, hogy előbb eljőjünk, mint ahogy a munka befejeződik.

Voltak olyan időszakok, amikor este 11-kor vagy így fejeződött be a munkanap, és ott voltunk velük még akkor is, ha rutinfeladatokat csináltak és nem indokolta jelenlétünket semmi. Ez úgy kialakult.

Országépítő: Hivatalos munkaidő nem is volt?

Erdei György: Nem, világosodástól sötétedésig, és alapvetően ez határozta meg, visszatérve a napi-rendhez, a munkába indulást is, mert általában úgy indult a csapat munkába, hogy világosra, mire a munkát meg lehet kezdeni, arra odaérünk. A nyári időszakban 12-14 órás műszaknapok voltak és akkor még világosban hazaértünk, téli időszakban meg majdnem úgy nézett ki a dolog, hogy mire kivilágosodott, arra odaértünk és amikor kezdett sötétedni, akkor eljöttünk.

Országépítő: A munka mellett tulajdonképpen csak az alvásra maradt idő?

Erdei György: Azért mindenkinek maradt még valamire energiája. Mi az építkezésen végzett effektív munka mellett az adminisztratív, meg előkészítési meg egyéb dolgokat még este csináltuk. Hét végén mindenki úgy volt, hogy arra az egy napra szüksége volt. A teljes idő alatt, míg kint dolgoztunk, talán 2 vagy 3 szabad szombat volt, de ebbe a határidőbe több nem fért vele, ezt így kellett csinálni. A kemény munka meg a kintlét legnagyobb élménye az maradt nekem, ahogy az építkezés ideje alatt az odalátogató spanyolok és külföldiek reagáltak a pavilonra. Azt az őszinte csodálkozást és elismerést, amit az odalátogatóktól kapott az ember, azt semmivel nem lehet pótolni. Szóval olyan őszinte csodálkozással figyelték azok az emberek a magyar pavilont, az ott folyó munkát, ezeket az ácsszerkezeteket, amiket felállítottunk, a székelyek fafaragásait, a palázási munkát vagy épenséggel az ágas-gyökeres fát.

Országépítő: Ez mindig kézzel-lábbal magyarázva derült ki?

Erdei György: A spanyolokkal voltak kommunikációs nehézségeink, mert ők általában csak spanyolul tudtak. A kint dolgozók közül angolul, franciául vagy németül tudtunk szót érteni az odalátogatókkal, és volt velünk két tolmácsoló, ők egyébként rengeteget segítettek a munkánkban, ők spanyolul. De hát az odalátogató csoportok, vagy

külföldiek azok általában az Expon rendszeresített hostess szolgálat kíséretében érkeztek, és akkor már nem volt gond angolul beszélgetni velük.

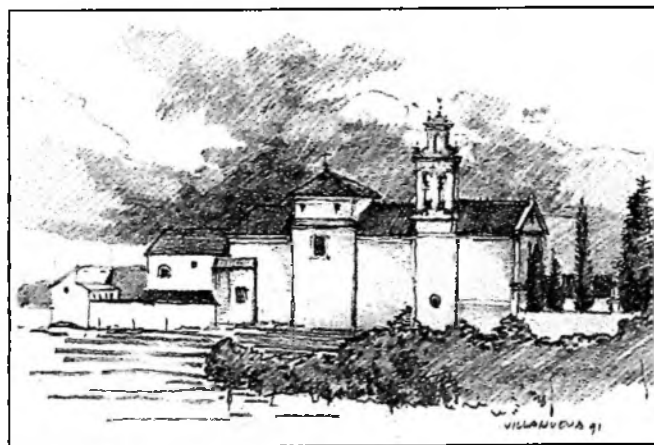
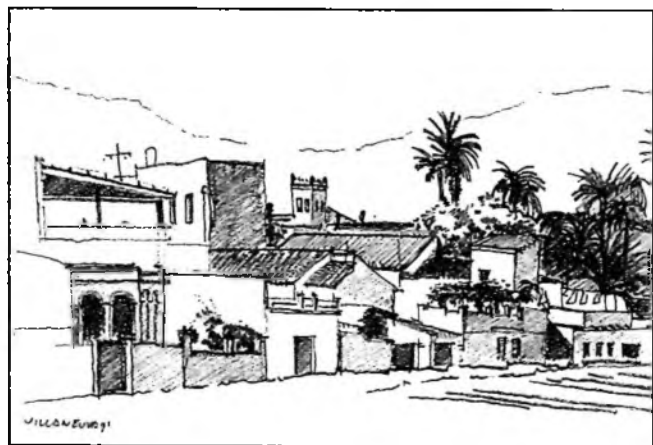
Országépítő: Építkezés közben rendszeresen jöttek csoportok, amelyek végiglátogatták az építkezést?

Erdei György: Pontosan, és ilyenkor attól függően, hogy a csoport megérkezésekor ki volt éppen elérhető, kinek volt negyedórája arra, hogy végigmenjen a csoporttal a házon, az végigkalauzolta őket, elmesélte a ház történetét, az építészeti gondolatot, mi lesz még, mi van készen, mikorra fejezzük be, szóval ezek voltak a tipikusan ismétlődő kérdések.

Országépítő: Miféle emberek jöttek így közülézní, más pavilonokból vagy kívülről?

Erdei György: Más pavilonokból is rengetegen jöttek, de majdnem a teljes építési idő alatt engedélyezték a látogatóknak a körbesétálást az Expon. Ezt úgy képzeld el, hogy megáll egy busz, kiszáll belőle 40 ember, bejelentik, hogy teszem azt, a Francia Építész Kamarától jöttek és szeretnék megnézni a házat. Mi tudtuk, hogy az országnak az az érdeke, hogy ezt a pavilont minél szélesebb körben megismerjék és az Expo bezárása után valamilyen formában értékesíteni is lehessen. Nyilvánvalóan ebből a szempontból lehetett volna szelektálni, hogy vannak csoportok, amelyek látogatása fontos, vannak, amelyeké kevésbé, de úgy döntöttünk, hogy sose tudni, hol merül fel komoly vételi szándék. Gyakorlatilag minden látogatót az építkezés teljes ideje alatt végigkísértünk a pavilonon, bemutattuk nekik a munkákat, terveket, szóróanyagokat kaptak, tehát minden információt megkaptak, minden segítséget megadtunk, hogy a pavilont megismerjék. Úgy érzem, hogy ennek valamilyen része biztosan van abban, hogy bármilyen újságot nézel, ahol az Exporól cikk jelenik meg Spanyolországban, abból a magyar pavilon nem marad ki, folyton jönnek a fotósok és a filmesek. Voltak időszakok, amikor ez határozottan nehezünkre esett, mert tudtunk volna mit csinálni a házon, de egy hét alatt három tv-társaságot kellett fogadnunk.

A nyári meleg elég sokat kivett az emberekből, tudod, voltak olyan időszakok, éppen amikor a tetőn kívül folyó munkák voltak, hogy 42-48 fok között volt a hőmérséklet. Erről a legszörnyűbb

élmény az volt, hogy az autók kint voltak a parkolóban, egész nap süti a nap, és amikor megyünk hazafelé, akkor még mindig felhúzott ablak mellett volt jobb. Kintről olyan hőmérsékletű levegő jött be a kocsiba, hogy egyszerűen nem lehetett lélegzetet venni. Ilyen időben kellett a palázáson dolgozni. Munkavédelmi előírásként rengeteg folyadékot kellett fogyasztani, akik kint dolgoztak az épületen 10-12 liter ásványvizet, üdítőt ittak, sör az nem volt, ez teljesen komoly, olyan sem volt, hogy a munkások elmennek és stikában lenyelnek egy üveggel, ilyen nem fordult elő.

Országépítő: Ez egy belső megegyezés volt?

Erdei György: Belső megegyezés volt a legelején, hogy ha be van fejezve a munka, mindenki azt iszik otthon, amit akar, de kint az építkezésen, amikor 30 méter magasban kell dolgozni, akkor egy pohár sör sincs. Ez kötelező volt, és nagyon intő jel volt erre, hogy a mellettünk lévő pavilonoknál, osztrákoknál, olaszoknál, Vatikánnál mindenhol voltak nagyon súlyos sérüléssel járó, sőt emberéletet követelő balesetek, leesésből. Nálunk ilyen balesetek nem fordultak elő, csak kisebb sérülések voltak, de hát az mindenhol előfordul.

Országépítő: Az ellátást azt teljesen ti magatok intéztétek?

Erdei György: Ez két részre oszlik, a Surján, mint kivitelező úgy vonult fel, hogy hozott magával szakácsnőt, kitélepített egy konyhát. Az emberek főtt ételt akkor ettek, mikor hazaértek, reggeliztek otthon, és tízórait kaptak az építkezésen.

Mi, akik a Makona állományában voltunk kint, mi teljesen önellátásra voltunk berendezkedve. Tehát a havi ellátmányból fedeztük az étkezési költségeket, de az építkezési idő alatt nem volt túl jellemző, hogy valaki elmegy ebédelni vagy hasonló, nem is volt rá idő.

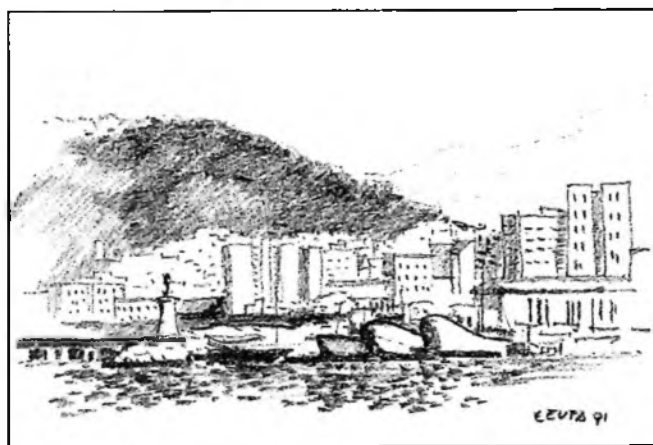
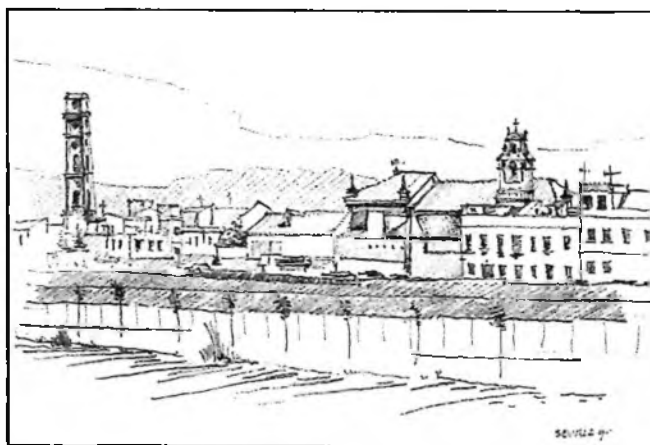
Egyébként ez okozott nehézséget, és érdekes is volt, hogy a spanyoloknál az a szokás, hogy 2-től 4-ig szieszta, akkor a spanyolok megesznek valamit, aztán lefeksznek aludni, valami árnyékos helyen; ez nekünk gondot okozott, mert a magyar munkás megette a tízóraitját két óraker, fél óra múlva kész volt, és amikor tovább dolgoztunk volna, akkor a darus nincsen sehhol, mert ő sziesztazik. Spanyol darusunk volt, egyébként kitűnő szakember, meg tényleg a világon semmi gondunk nem volt vele, de arra nem sikerült rászoktatni,

hogy azt a déli két órás sziesztaját azt ne vegye ki, amikor nekünk éppen emelni kellene gerendát, palát vagy egyebet.

Ez különösen akkor volt gond, amikor a telepített toronydaru mellett, amelyik kiszolgálta az építkezést, néha szükség volt mobil darura. Annál a spanyol darusnál, aki csak egy rövid időt töltött el a magyar építkezésen, azzal végképp nem lehetett dűlőre jutni. A másikkal meg lehetett beszélni, hogy ezt még emeld be, aztán pihenjél fél órával többet. Anyagbeszerzésnél, amikor valamiért menni kellett, a megtanultuk, hogy spanyolok szerint két dolgot lehet elintézni egy nap, egyet délelőtt, egyet meg délután. 9 - 1/2 10 tájban nyitnak ki a üzletek, hivatalok, kettőig nyitva vannak, akkor el lehet intézni egy dolgot, aztán kinyitnak 4 óra - 1/2 5 tájban, és nyitva vannak 9-ig, akkor még egy dolgot. De nagyon sokszor találkoztunk azzal a szóval, hogy magnana, ez szó szerint azt jelenti, hogy holnap, de a spanyoloknál azt jelenti, hogy majd egyszer valamikor. Szóval hozzá kellett szokni. De amikor az ember hozzászokott, hogy nem szentírás ez a holnap, lehetett dolgozni velük, nem okozott komoly fennakadást, csak tudni kellett hova tenni a dolgaikat. Jó, mondjuk, addig eltelt egy félév, amíg ehhez hozzászoktunk, de végülis ment.

Országépítő: A magyaroknak szívesebben elintézték valamit, mint a többieknek?

Erdei György: Nem éreztem, hogy negatív irányban különböztették volna meg a többi pavilonnál dolgozókat, hanem hogy pozitív irányban a magyarokat. Ennek ezer jele volt, pl. ha az Expon valahova el kellett jutni, ha az Expon valamit biztosítani kellett, akkor nagyon sokszor elég volt az a jelige, hogy én a magyar pavilonnál dolgozom, és akkor megnyíltak a kapuk. Nagyon hosszú eljárása volt annak, hogy egy kis furgonnal vagy teherautóval hogy lehet bemenni az építési területre, a kapunál annyit mondtunk, hogy a magyar pavilonhoz megyek és emelték a sorompót. Volt olyan, hogy Sevilleba mentem vissza kocsival, és megálllok valahol egy útmenti kocsmában kérek egy üdítőt, egy doboz cigit, valamit, nyilván érzik a kiejtésemen, hogy nem vagyok spanyol, és kérdezik, hogy mit csinálok, dolgozom az Expon, melyik pavilonnál, a magyarnál, és ez előfordult többször, hogy akkor Seville-től 50 vagy 100 km-re nem

engedték kifizetni, amit rendeltem, mert a magyar pavilonon dolgozom. Teljesen vadidegen ember, az életben esélyem sincs rá, hogy látom még, de ilyenek voltak. Egy másik eset, ami nagyon mély nyomot hagyott bennünk. Amikor a toronydíszeket emeltük be, ez már nagyon a vége felé volt, a toronydaut le kellett volna már bontani, és nagyon szűkös volt az az idő, ami rendelkezésre állt. Volt ott egy spanyol büféláncolat az Expo területén, és amikor ezek azt látták, hogy ezek az örült magyarok, zuhogó esőben, este, tők sötétben, reflektorok mellett emelik be a rézdíszeket, akkor elmentek, főztek nekünk forró teát, hozták és osztották szét ingyen az emberek között, csak azért mert mi dolgozunk, azért mert mi ott vagyunk. Egy fillért nem fogadtak el érte, szívesen kifizették volna, mert egy lélek nem dolgozott már az egész Expon, szóval nem erről volt szó, de amikor látták, hogy dolgozunk, akkor hozták a teát és ez nem egyedi eset volt.

Amikor nekünk műszaki átadásunk volt, amikor valamilyen kisebb ünnep volt a pavilonban, akkor egy idő után kötelességünknek éreztük, hogy ezeket az embereket meghívjuk. Még ezt megelőzően, amikor volt egy átadás, egy kis belső ünnepszerűség, hogy na, ezzel elkészültünk, akkor előfordult, hogy odahoztak egy sörcsapoló berendezést, ingyen egy hordóval, és mondták, hogy mi ezt adjuk nektek, mert itt tartotok. És tényleg semmilyen üzleti vagy más érdekük nem fűződött a magyarokhoz, ezt azért mondom, mert ez a büféláncolat, amiről beszéltem, az Expon a legdrágább volt, ha egy magyar munkás valamikor este elment, hogy igyon egy kólát, vagy vett egy szendvicset, akkor biztos nem ezekhez ment, szóval csak kaptunk, de viszonzni nem volt módunk.

Országépítő: Milyenfajta ünnepek voltak, amiket említettél?

Erdei György: Augusztus 20-át ünnepeltük és egyúttal azt, hogy a szerkezet kész és a tornyok sisak nélkül vannak a házból. Aztán ilyesmi volt a decemberi műszaki átadás, az április 8-i tényleges átadás, ezekre gondolok.

Országépítő: Hogy zajlott le egy ilyen ünnep?

Erdei György: Az embereken augusztus 20-án vagy ilyen ünnepek előtt már úgy 1-2 órával lehetett érezni azt a feszültséget, ami munkanapon nincsen. Valami nagyon jóleső belső idegesség hatotta át az egész légkört.

Volt egy nagyon érdekes aktus augusztus 20-án, és ez nagyon megmaradt mindenki számára. Készítettünk egy kopjafát és egy nemzeti színű szalagra minden dolgozónak, aki részt vett a pavilon építésében, felírtuk a nevét, ezt egy szeggel mindenki felszegezte az ágas kopjafára és augusztus 20-án kitűztük. Amikor valaki befejezte a maga munkáját, és elment az építkezésről, akkor egy kis 5-10 perces összejövetel keretében megköszöntük az elvégzett munkáját és megkapta a maga szalagját. Ezt a szalagot, azt hiszem mindenki eltette úgy, hogy évek múlva is megtalálja. Ha ünnepet mondok, nem kell olyanra gondolni, hogy szép ruha, ilyesmi, hanem csak egy 5-10 perces összejövetel. Voltak olyan napok, amikor semmi nem jött össze, akkor Lomnici Péterben meg volt az az erő, hogy lelket verjen az emberekbe, és nagyon sok biztatást kaptunk Imrétől azáltal, hogy nyilatkozataiban, újságban, tv-ben, mindenhol kiemelte a Sevíllában dolgozók teljesítményét, és ezt ott felolvasni az embereknek nagyon nagy lelki plusz volt. Szóval olyan dolog, ami azokon a holtponción átsegítette az embereket.

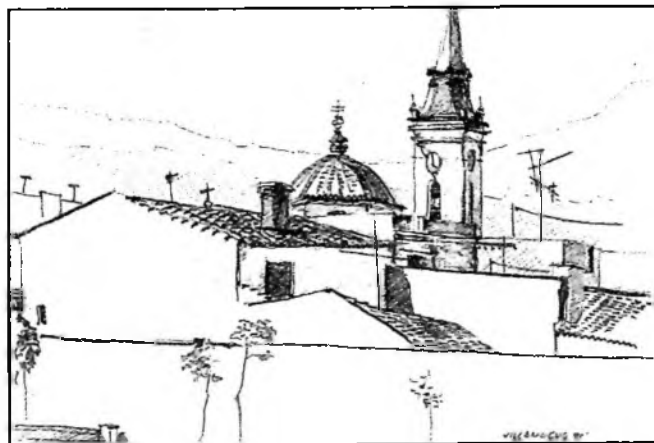
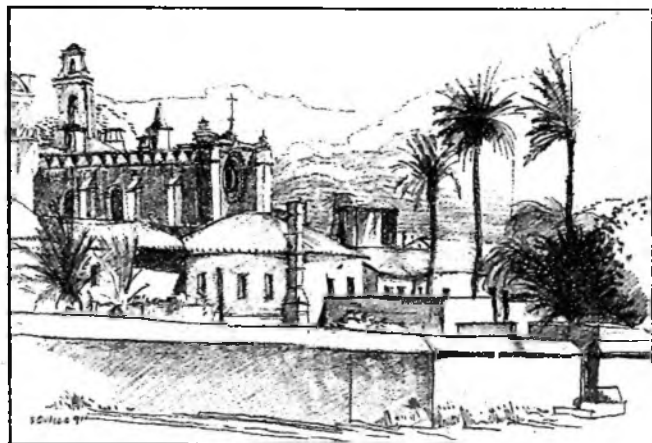
Országépítő: Volt valamilyen kapcsolatot a hivatalos szervekkel, tehát a minisztérium emberével, ők is jelen voltak az építkezés folyamán?

Erdei György: Hát a minisztériumnak a képviselői egész későn kapcsolódtak be ebbe a folyamatba, mert a minisztérium műszaki ellenőre valamikor októberben érkezett, én úgy emlékszem, onnantól kezdve jelen voltak és részt vettek a folyamatban. Hát teljesen természetes módon a minisztériumnak, illetőleg a Makonának, mint fővállalkozónak egész más érdekei voltak, tehát ez a kapcsolat több szempontból sem volt felhőtlen. Teljesen más érdekszférát képviseltünk.

Országépítő: Tudom, hogy voltak olyan esetek, hogy hívták dolgozni a magyarokat hét végén, plusz munkába más pavilonokhoz. Milyen volt a kapcsolat más pavilonok dolgozóival?

Erdei György: A környező pavilonokkal nagyon jó kapcsolat alakult ki. Ezt teljesen nyugodtan mondom, mert ott volt a szomszédban az osztrák pavilon, nemcsak azért alakult ki jó kapcsolat, mert az osztrákoknál is magyarok dolgoztak, erről lehet, hogy hallottál már, tehát az osztrákoknál volt kb. 10 fizikai dolgozó, akik magyarok voltak, ez eleve determinál egyfajta kapcsolatot.

Országépítő: Magyarországiak?

Erdei György: Egy osztrák-magyar vegyes kft. alkalmazásában magyarországi magyarok dolgoztak ott. Az olaszokkal onnan indult a kapcsolat, hogy egy magyar fiú dolgozott művezetői vagy építésvezető-helyettesi beosztásban a szerkezetépítés során, ennek kapcsán aztán már az építkezésünk megkezdésekor kialakult egy olyan kapcsolat, hogy ha nekik kellett valami, akkor mi adtunk, ha nekünk kellett, ők adtak. A Vatikánnál ugyanezt el lehet mondani. Az összes olyan pavilonnal, aki fával dolgozott, azokkal emiatt alakult ki a jó kapcsolat, hogy látták azt, hogy olyan tömegű fát, mint amit a magyar pavilon beépített, senki más nem használt, illetőleg nem épített be az Expon, ezt nyugodtan merem mondani.

Sevillába viszonylag nyers, alacsony szinten megmunkált anyagok kerültek ki, tehát a magyar pavilonnál majdnem minden famegmunkáló gép előfordult, amire szükség lehet, és egészen természetes volt, hogy a chileiek, amikor egy 6 méteres gerendát el kellett hosszában vágniuk, átcipelték hozzánk és a mi szalagfűrészünkön vágták el. Tehát akik fával dolgoztak, vagy nem fával dolgoztak, csak éppen kellett nekik kétméteres lécs 8 darab, akkor biztos, hogy a magyar pavilonhoz jöttek. És ezekből az apróságokból kialakult egy olyan viszony, hogy ha az embernek valamire szüksége volt, akkor biztosan számíthatott a kölcsönös segítségre.

Országépítő: Azt hiszem a németeknél is dolgoztak magyarok?

Erdei György: Hát a németeknél is dolgoztak magyarok, de az nem olyan jellegű munkavállalás volt, mint az osztrákoknál, hanem a volt NDK területén korábban munkát vállalt magyar cégekből maradtak kint emberek a későbbi egyesült Németország területén, és ezek nyerték meg a szerkezetépítést a német pavilonnál. Egy alkalommal sor került arra, hogy a Surján emberei vasárnapi elmentek, dolgoztak, segítettek nekik, mert meg voltak szorulva, de ennek a fajta munkavégzésnek adminisztratív oldalról nagyon sok káros hatása lehetett, úgyhogy az volt a kérésünk, hogy ez ne forduljon elő többször. Rendkívül nehéz volt munkavállalási engedélyt szerezni az Expóhoz Spanyolországban, tehát, hogy magyarok építhessék a magyar pavilont. Spanyolországban elég magas a munkanélküliség és ha valamilyen hivata-

los hatóság észleli, hogy a magyar pavilonhoz akreditált munkások a német pavilonon dolgoznak, azaz a spanyolok elől vesznek el munkát, akkor ez a későbbiekben, én szerintem, be nem látható bonyodalmakhoz vezethetett volna.

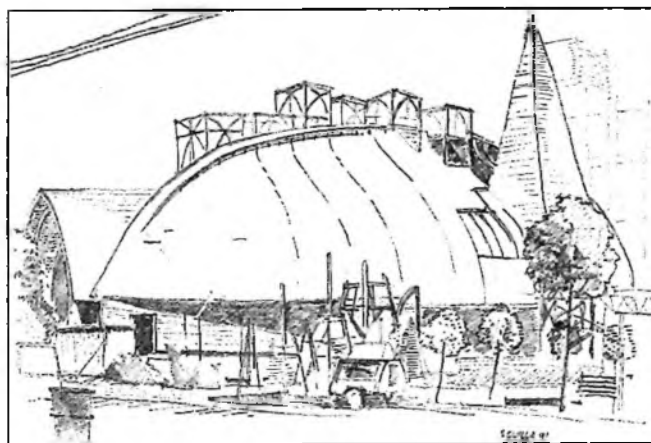
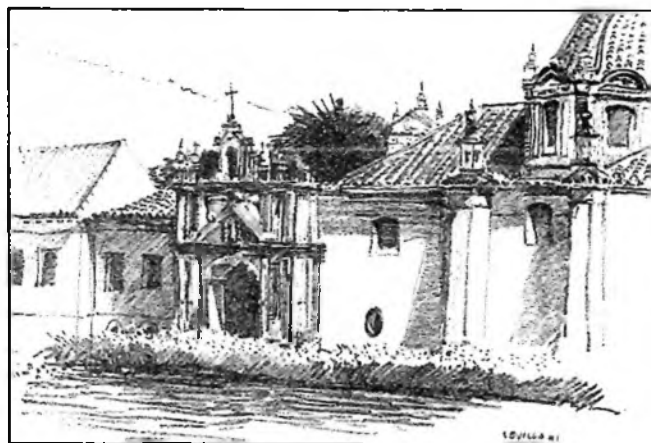
Országépítő: A pavilonokat nem mindig a saját ország munkásai építették?

Erdei György: Hát az Expon megépített, 100-at jócskán meghaladó pavilonból kb. 5 olyan volt, ahol a munka döntő részét a saját ország emberei végezték, az összes többi a spanyolok építették meg. Olyan konstrukció volt még, hogy az adott országból jelen volt egy három fős műszaki stáb, akik irányították és koordinálták az alvállalkozók tevékenységét, de az esetek döntő többségében spanyol alvállalkozók építették a pavilonokat. Ez szándéka volt egyébként az andalúz kormányzatnak, hogy olyan akreditálási rendszert állít fel, hogy a lehető legtöbb munkát a spanyolok végezzék. Ugyanez a szándékuk érvényesül most az üzemeltetés során is, tehát azt lehet mondani, hogy akadályokat gördítettek a magyar üzemeltető személyzet akreditálásának útjába, így remélték elérni, hogy spanyol hostesseket alkalmazunk, például.

Országépítő: A magyar pavilonnál igen nehezen mentek az alépitményi munkák a spanyol alvállalkozóval, ez egyedi eset, hogy ilyen szerencsétlenül történt, vagy másutt is hasonló problémák voltak a spanyolokkal?

Erdei György: Azt, hogy más pavilonoknál is elcsúsztak határidővel a spanyolok, azt tapasztaltuk, de olyan gyenge minőségű vasbeton munkát, mint amit a magyar pavilonnál végzett a spanyol alvállalkozó, olyat máshol nem láttunk. Ez arra az időszakra esik, amikor még nem volt végleges döntés, hogy Hungexpo vagy Makona.

Ennek következtében a Hungexpoval leszerződött spanyol alvállalkozó megkezdte a kivitelezési munkát magyar műszaki felügyelet nélkül. Magyarul, nem volt, aki nógassa a spanyol alvállalkozót, nem volt, aki számon kérje tőle az általa vállalt részhatáridőket, vagy ha nem részhatáridőket, akkor legalább az ütemtervet, ami a befejezési határidőt garantálni tudta volna. Az teljesen szokásos, bár első pillanatban meglepett bennünket, hogy a spanyol vállalkozók közötti szerződésben a sztrájkok napjait, határidőt késleltető ténye-

zóként kezelik, mondjuk ezzel kapcsolatban is volt élményünk, amikor a spanyolok általános sztrájkot hirdettek, akkor egyszerűen olyan körülményeket teremtettek, hogy nem volt szabad dolgozni a magyar pavilonon sem. Ezt úgy érték el, hogy az építés időszakában a magyar pavilon mindegyikünk tudomása szerint fokozottan tűzveszélyes volt. A pavilon tele volt forgáccsal, fűrészporral, és amikor erre a sztrájkos dologra sor került, a spanyolok körülállták a magyar munkásokat, hogy ne dolgozzanak, és azt kellett mondanunk, hogy ez a két óra vagy 1 nap sztrájk nekünk nem ér annyit, hogy valamikor egy spanyol véletlenül eldobjon egy csikket a magyar pavilon kellős közepén.

Inkább a szabadidőhöz kapcsolódik, hogy ahol laktunk, ott a lakótelephez tartozott egy, – strandnak nem nevezném, – szóval egy medence, kis gyerekmedencével és ott megnyílt egy kocma, ami kizárólag azért nyílt meg, mert ott laktak a magyarok. Ebből kifolyólag rendes kétnyelvű árlap volt, kis sör 50 pezeta, nagy sör 100 pezeta. A magyar munkás egy idő után a sört meg az egyebeket, amire szüksége volt, megtanulta spanyolul, de csak más volt a kocsmárosnak azt mondani, hogy egy nagy sört kérek, mint spanyolul elmakogni ugyanezt. Ez élmény volt, ez megmaradt, le van fényképezve, szóval ezt mindenki eltette úgy a lelkébe, hogy volt egy kocma a magyarok környékén, ahol magyarul lehetett rendelni. A másik az, hogy a helyi viszonyokhoz képest nagyon kellemes árak voltak. Az azért nagyon kellemes volt, hogy munka után hazamegy az ember és utána csobban egyet a vízben és ráadásul itt egy olyan szivélyes kocsmáros van. A szivélyességét nem tudom csak üzleti szempontból felfogni, mert például szépen, folyamatosan azokat a spanyol ételeket, megkülönböztetéseket, amikhez a hagyományos magyar gyomor úgy nem igazán szokott, szóval, ami nem jön elő egy hagyományos magyar étrendben, mint mondjuk a csiga, vagy a spanyol rákok, meg azok a halak, amiket ők esznek, ezeket úgy apránként bevezette a magyaroknál. Ezt úgy tette, hogy például, amikor a kocsmáját megnyitotta, akkor a megnyitás napján mindenki ingyen azt evett, azt ivott, amit akart, utána amikor először kezdett tintahalat sütni, akkor egy napig ingyen lehetett tintahalat enni, ugyanezt csinálta a kagylónál, az összes többi ilyen igazán spanyolos specialitásnál, és a végén sikerült oda eljutni, hogy amikor az emberek elmentek egy spanyol étterembe és spanyol halsalátát vagy bármi hasonlót letettek eléjük az asztalra, akkor nem volt olyan kellemetlen érzése az embernek, hogy mindjárt feláll tiz munkás, és azt mondja, hogy ehhez nem nyúlnak hozzá!

Volt a faluban egy nagyon kellemes vendéglő is, ezen kívül úgy hetente egyszer-kétszer, vagy ahogy adódott, el szoktunk menni távolabbra is vacsorázni. A kocma, amit említettem, csak nyáridőben volt nyitva. Így voltak olyan helyek, ahol, ha megláttak bennünket, már tolták össze az asztalokat, mire leültünk, akkor hozták, amiket enni szoktunk, szóval nagyon sok ilyen apró, kedves momentum volt. A spanyoloknál nagyon sok az

ünnep. A feria egy egész különlegesen nagy ünnep a spanyoloknál, szokás az, hogy minden cég vagy nagyobb család bérel egy sátrat, ezt a magyar búcsúhoz tudnám hasonlítani, egy sátorváros veszi körül azt a belső magot, ahol a szórakoztató egységek vannak, a kocma, céllövölde, körhinta meg ilyesmi. A sátorban vendégül látják azokat, akik kedvesek a számukra. Hát amikor firja volt, akkor a magyarok legalább 5-6 helyre meg voltak hívva a sátorba. Nem annyira családok, mint inkább meghívott bennünket a pék, meghívott az élelmiszerboltos, a kocsmáros, szóval azok, akikkel napi kapcsolatban álltunk. Érdekes volt az, hogy az ottlétünk minden különösebb, tehát a spanyol lakossággal történt különösebb súrlódás nélkül zajlott le, tehát nem voltak ilyen gondjaink. A rendőrség éberrel ügyelt ránk, éjjel 2-3-szor szépen, csendben végigballagott a rendőrautó, körbenéztek csendben mindenhol.

Há az emberek munka után elmentek, volt két-három szokásos kocma, ahol előfordultak, megittak néhány pohár sört. Péter ezt lehet, hogy nem mondja el, de én elmondom, hogy ő viszont este fél tízkor elindult, tizig végigjárta a törzshelyeket és sipirc aludni. Nem volt tovább kimaradás, mert másnap dolgozni kellett. Az emberek ezt közösen elfogadták, tudomásul vették, itt ez a rend, eszerint kell élni, és ez ment. Szóval fegyelem volt.

Országépítő: Hogy történt az, hogy átutaztatok Afrikába?

Erdet György: Közvéleménykutatás volt az emberek között, hogy kit érdekelne egy ilyen kirándulás. Surjással a szerződés lényege az volt, hogy kint van egy adott létszám, ha annak több mint a fele azt mondja, hogy ezt kellene megnézni, akkor azt meg kell nézni. Szótöbbség volt a szerződés lényege, úgy döntöttek, hogy át kellene menni Ceutába hajóval, felderítették a terepet, mikor indul a komp, mennyibe kerül, mennyi idő alatt lehet busszal odaérni, szóval elő volt készítve és elmentünk kirándulni, ugyanígy jártak az emberek a portugál tengerparton, jártak Granadában.

Országépítő: Ezek mindig vasárnapokon voltak?

Erdet György: Sokfelé utaztak vasárnapokon, ennyi ember, amennyi a buszba befért, 50-55, mert soha nem volt olyan, hogy a teljes létszám menni akart volna. Az, aki jobban elfáradt a héten, az azt mondta, hogy alszom vasárnap, legyen bármilyen szép is Granada. De az emberek többsége bejárta az országot vagy legalább Sevilla környékét az építés ideje alatt.

Az előző oldalakon Krizsán András építész vázlatai / On the previous pages sketches of the architect András Krizsán / Auf den voranliegenden Seiten Zeichnungen von András Krizsán Architekt